Mendelssohn: e-moll hegedűverseny, op. 64

Weber egy kísértethistórián alapuló Bűvös vadász című operáját 1821-ben mutatták be Berlinben – a nézőtéren ült a tizenkét éves Felix Mendelssohn is. Nem tudjuk, mennyire érintette traumatikusan a korhatáros horror, de az biztos, később több kompozíciójában is visszatért a természetfeletti világához. A pogány boszorkányszombatot ábrázoló Első Walpurgis-éj tíz évvel a Weber-bemutató után keletkezett, de már e kantátánál korábban, tizenhét esztendősen megírta a tündérzenék új típusát megteremtő nyitányt Shakespeare Szentivánéji álomjához. A légies, a szó átvitt értelmében is szellemes, koboldok siserehadát zenei eszközökkel láttató, capricciószerű karakter híres Oktettjében, valamint e-moll hegedűversenyének harmadik tételében is visszaköszön.
1822-ben már írt egy hegedűversenyt, ami meglepően biztos kézzel komponált zene egy tizenhárom éves kamasztól, de nem különösebben egyedi alkotás. Tizenhat év telt el, mire ismét megérett benne egy hegedűverseny komponálásának a gondolata, viszont igencsak elhúzódtak a munkálatai, mert csak 1845 márciusában mutatták be. Mendelssohn tíz évvel korábban, 1835 őszén a lipcsei Gewandhaus Zenekarának zeneigazgatója lett; itt fáradságot nem ismerve fedezte fel és tette közkinccsé a kortárs műveken kívül a korábbi évtizedek „régizenéit", szimfóniáit, opera-felvonásait, versenyműveit, oratóriumait. A koncertmesteri posztra nála egy évvel fiatalabb barátját, korának egyik legjobb hegedűsét, Ferdinand Davidot szerződtette. Ez a szintén zsidó vallást protestánsra cserélő muzsikus Louis Spohr növendékeként került az élvonalba; Spohr a 19. század első harmadának egyik meghatározó hegedűs zeneszerzője volt, aki az előző század végén, Giovanni Battista Viotti által meghonosított, a hegedűt éneklő hangszerként kezelő concerto-stílust vitte tovább tizenöt hegedűversenyében. Ezek a ma is nagyobb megbecsültséget érdemlő művek bizonyára ott vannak valahol az e-moll hegedűversenyben is.
Mendelssohn stílusát kifinomultság, világos formálás, az arányok tökéletes egyensúlya és szélsőségtől tartózkodó gesztusok jellemzik, ezért is nevezte Schumann a 19. század Mozartjának. Az e-moll hegedűverseny háromtételességével is a bécsi klasszikus hagyományokhoz kötődik: a költői mélységű és szenvedélyes első tételt bensőséges lassú követi a mendelssohni *dal szöveg nélkül* műfaj jegyében, majd a már említett finálé oldja fel az előző tételek komolyságát, melankóliáját. Ami újítást hoz a harmincas éveiben járó zeneszerző, azt is visszafogott eleganciával teszi. A tételek szünet nélkül kapcsolódnak egymáshoz: az első után egy ott felejtett fagotthangból alakul ki a második, amelyből pedig néhány ütem vezet át a harmadikba. Bár nem előzmény nélküli, de eredeti megoldás, hogy elmarad a megszokott ünnepélyes zenekari bevezető, helyette a szólóhangszer *in medias res* mutatja be a főtémát. További újítás, hogy az első tétel kadenciája, amelyben a szólista önállóan, a zenekari kíséret béklyóját levetve mutathatja meg sokoldalúságát, nem a tétel végén, hanem a melléktéma visszatérése előtt kap helyet. Az pedig egészen merész hangszerelésbeli lelemény az első tételben, hogy Mendelssohn a hegedű legmélyebb hangjával, hosszan kitartott üres G-húrral kíséri a fafúvókon megszólaló melléktémát. Ebben a mozzanatban talán az általa is hallott Niccolò Paganini hatását fedezhetjük fel, aki valóságos forradalmat robbantott ki az európai hangszeres zenében és koncertéletben az 1830-as évek elején, és aki lehengerlő, már-már lejátszhatatlanul nehéz variációsorozatot írt Rossini Mózes című operájának egyik témájára, úgy, hogy a hegedűnek kizárólag a G-húron szabad játszania. (Vajon véletlen egybeesés, hogy Mendelssohn nagyapját, a felvilágosodás egyik legnevesebb zsidó filozófusát is Mosesnek hívták?) Az e-moll hegedűverseny nem lehengerlő, és nehéz passzázsai ellenére sem lejátszhatatlanul nehéz – ennél jóval több: a virtuozitást a költői kifejezés, a művészi megfogalmazás szolgálatába állító kompozíció, amely szólista és zenekar közötti egyensúlyával is etalonná vált a 19. század későbbi hegedűversenyei számára.